

Izvorni znanstveni rad
UDK: 811.163.42'255:27.234:
003.349.1:003.349

Tanja Kuštović

USPOREDBA IMENIČKIH DEKLINACIJA U PROTESTANTSKOM GLAGOLJSKOM *NOVOM* *TESTAMENTU* I *TKONSKOM ZBORNIKU*

Početak 16. stoljeća u crkvenim krugovima sjeverne Europe počeo je reformacijski pokret. Najvažnije djelo protestantske književnosti je prijevod na hrvatski jezik *Novoga testamenta* (1562.—1563.), tiskan glagoljicom i ćirilicom, u Urachu, u Njemačkoj. Dosadašnja jezična istraživanja protestantskih knjiga pokazala su da su prevoditelji bili svjesni činjenice da njihov jezik u *Novom testamentu* nije normirani sustav jezika u današnjem smislu, nego je velika važnost pridana tome da biblijski tekstovi budu narodu maksimalno razumljivi, kao što su razumljivi tekstovi tzv. lijepe književnosti.

U radu se na temelju analize imenskih riječi protestantskog *Novog testamenta* nastoji utvrditi postoje li morfološka odstupanja u tom jeziku u odnosu na jezik neliturgijskog *Tkonskog zbornika* iz 16. stoljeća, kako bi se ustanovilo postoje li bitne jezične razlike između dviju vrsta tekstova- onih koji pripadaju liturgiji i onih koji ulaze u kategoriju lijepe književnosti.

Iz analize je vidljivo da su razlike među ova dva funkcionalno različita teksta ipak minimalne i to u smislu da jedan od tekstova ima više nastavaka za pojedini padež od onog drugog teksta. Višestruki nastavci u pojedinim padežima (npr. u lokativu) u oba teksta po svemu sudeći nisu izazivali problem u razumijevanju. Iz toga se zaključuje da bez obzira na brojnost nastavaka u oba je slučaja riječ o uređenom istom sustavu. Ta je uređenost sigurno pomogla boljem razumijevanju u različitim krajevima i prilikama.

Ključne riječi: imenice, *Novi testament*, *Tkonski zbornik*

1. Uvod

Početak 16. stoljeća u crkvenim krugovima sjeverne Europe počeo je reformacijski pokret. Najvažnije djelo protestantske književnosti je prijevod na hrvatski jezik *Novoga testamenta* (1562.—1563.), tiskan glagoljicom i ćirilicom, u Urachu, u Njemačkoj.¹ Dosadašnja jezična istraživanja protestantskih knjiga

---

¹ O tim je prijevodima napisana brojna literatura, sumirana uvelike u djelu Alojza Jembriha *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*, *Folia protestantica croatica*, sv. 1, Teološki

pokazala su da su prevoditelji bili svjesni činjenice da njihov jezik u *Novom testamentu* nije normirani sustav jezika u današnjem smislu, nego je velika važnost pridana tome da biblijski tekstovi budu narodu maksimalno razumljivi, kao što su razumljivi tekstovi tzv. lijepe književnosti.² Tekstova lijepe književnosti iz 16. stoljeća na hrvatskim prostorima ima mnogo, za ovu sam priliku, odabrala za usporedbu tekstove iz *Tkonskog zbornika*³.

Za ovo sam istraživanje odabrala usporedbu imeničkih deklinacija u dva dokumenta koji među sobom imaju samo nekoliko poveznica. Oba dokumenta pripadaju istom, 16. stoljeću i oba su pisana glagoljicom. No, to su činjenice koje vezuju mnoštvo drugih dokumenata. Pravi razlog ovakvog odabira je činjenica da se trenutno na projektu *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. st.* koji financira Hrvatska zaklada za znanost, pod vodstvom prof. dr. sc. Matea Žagara jezično proučavaju tekstovi koje su objavili hrvatski protestanti u Urachu. Uz ostalo, ta jezična analiza uključuje uspostavljanje odnosa prema drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima. Sadržajno, protestantski *Novi testament* i *Tkonski zbornik* su sasvim različiti dokumenti, pa ću ih ukratko opisati i staviti ih u međusobni kontekst.

Novi testament otisnut je 1562./1563. godine na glagoljici, a uslijedilo je izdanje na ćirilici 1563. godine.⁴ Sadržajno, jasno je da je riječ o tekstu *Novoga zavjeta* koji je kao cjelovita knjiga dostupan onima koji razumiju narodni jezik. Naime, jedna od temeljnih ideja izdavača hrvatskih protestantskih tekstova bila je, kao što navodi Zvonimir Bartolić „putem narodnog jezika prenijeti vjerski nauk do posljednjeg čovjeka“ (Bartolić 1977: 1111). Jezik hrvatskih protestantskih pisaca prilično detaljno je analizirao Franjo Fancev

---

fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb, 2007. U knjizi čitatelj može pronaći mnogo naslova vezanih uz ovu problematiku.

² Pokazuju to novija istraživanja Stjepana Damjanovića predstavljena u knjizi *Novi filološki prinosi* 2014: „Jezik glagoljičnih tekstova 16. stoljeća“, „Slova ostavljena i pogrišena“, „Kakav je jezik za knjige prikladan“. Više o istraživanju i istraživačima protestantskih tekstova vidi u zborniku *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva* (2016) u tekstu Tanje Kuštović: „Filološka proučavanja hrvatskih protestantskih tekstova“, str. 237-250.

³ S obzirom na to da su teme programski bile vezane uz glagoljicu na zadarskom prostoru *Tkonski zbornik* je bio prikladan izbor za usporedbu budući da je nastao upravo na spomenutom zadarskom prostoru.

⁴ Latinično izdanje glagoljskog *Novog Testamenta* objavljeno je 2013. godine i analiza koja slijedi napravljena je na temelju tog predloška. Taj latinični predložak je, zahvaljujući projektu Hrvatske zaklade za znanost *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. st.* postavljen kao mrežno izdanje na internetskoj stranici: <https://jt195996.pythonanywhere.com/NT1561/default/index> i kao takav dostupan je istraživačima.

te je na temelju analiza utvrdio da je jezik koji su hrvatski protestanti unosili u knjige- primorski i istarski govor čakavskog narječja (Bartolić 1977: 1111). Bartolić dodaje da su oni u svoj jezik unosili i blago drugih narječja, i jezik starije hrvatske književnosti (Bartolić 1977: 1111). Bartolić u spomenutom članku drži da je kod hrvatskih protestanatskih pisaca problem jezika od prvorazrednog značaja, da su oni jezik smatrali instrumentom transmisije i komunikacije te su se koristili svim onim elementima jezika koji će njihovu riječ učiniti razumljivijom. (Bartolić 1977: 1112)

*Tkonski zbornik*⁵ je, za razliku od otisnutog Novog testameta, rukopisna knjiga. Riječ je o Akademijinom rukopisu IVa, 120. Pronađen je u Tkonu, te je po njemu dobio svoje ime. Iz samog je naziva vidljivo da je riječ o knjizi koja sadrži više tekstova, a ti su tekstovi neliturgijski i različiti po svom sadržaju: od filozofskih i teoloških, preko prikazanja, poezije, do apokrifa, žitja, priča i legendi. Treba reći da ovaj zbornik nije jezično obrađen u cjelini. Pojedini tekstovi su obrađeni, ali u više bismo mogli govoriti o stilističkoj obradi⁶, a manje o jezičnoj. Uglavnom se upućuje na kajkavske elemente koji su u tekstovima proučeni. S tog je razloga teško dati neki cjeloviti zaključak o jeziku ovog Zbornika. Analizirajući imeničke deklinacije pokušat ću dati sliku bar tog jezičnog segmenta. Pritom moram upozoriti da niti u ovom slučaju neću napraviti analizu svih tekstova, jer su tekstovi po svom sadržaju raznorodni. Odlučila sam ovaj put napraviti analizu imeničkih deklinacija u tekstu: *Legenda o dvanaest petaka* (165v-169) i zatim te imenice usporediti s imeničkom deklinacijom u *Novom testamentu* te na taj način vidjeti postoje li razlike između ta dva, gotovo dijametralno suprotna teksta- biblijski, otisnut i neliturgijski, rukopisni zbornički.

Kad govorimo o imeničkim deklinacijama samo podsjetimo da je u odnosu na staroslavenski sustav koji je imao tri glavne deklinacije sa svojim nepalatalnim i palatalnim deklinacijama i devet sporednih deklinacija, takav sustav je kao što znamo pojednostavljen. Sačuvale su nam se glavne deklinacije sva tri roda, a imenice iz sporednih deklinacija prelaze u glavne deklinacije, zadržavajući svoje infikse (-en, -es: kamen-, nebes-). Imenice muškog roda i-deklinacije prelaze u glavnu promjenu, a imenice ženskog roda -i deklinacije tu su deklinaciju zadržale. Toj se deklinaciji pridružuju imenice ženskoga roda koje su se sklanjale po -v deklinaciji, te imenice koje su se sklanjale po r-deklinaciji .

---

⁵ *Tkonski zbornik* transliterirao je i objavio Slavomir Sambunjak 2001. g.

⁶ Pojedine tekstove su analizirali Marinka Šimić (2008), Jasminka Vugrinec (2010), Antonija Zaradija Kiš (2016).

2. Analiza imenica u *Novom testamentu*

Situacija u *Novom testamentu* je ovakva:

Nominativ

U jednini nastavak je nulti za muški rod i kod nepalatalnih i kod palatalnih imenica (*bog, delatelj, put, dan*). Kod imenica srednjega morfemi su *-o, -e* (*sime, tēlo*). Iz primjera je vidljivo da je ovdje riječ o imenicama koje su u staroslavenskom jeziku pripadale konsonantskim deklinacijama. Kod imenica glavne deklinacije srednjega roda nominativ nije osvjedočen u proučavanom tekstu. Kod imenica ženskoga roda nastavak je *-a: žena, duša*, a u i-deklinaciji nastavak je *-nulti* (*rič, krv*). Iznimka je imenica *hći* koja još uvijek zadržava u nominativu nastavak r-deklinacije.

U nominativu množine imenice muškoga roda imaju nastavke: *-i* (*bozi, učeničnici, grehi, duhi, učitelji, puti*). Iz primjera je vidljivo da neke imenice provode 2. palatalizaciju, a neke ne provode. Uz nastavak *-i* nalazimo i nastavak *-ove/ -ovê*, premda samo iznimno (*bogove, sinovê / sinove*). Vidimo da je nastavak preuzet iz nekadašnje *-u* deklinacije. Imenice srednjeg roda imaju nastavak *-a- (tēla, tēlesa, nebesa)* pri čemu primjer *tēla* pokazuje da se te imenice ponekad sklanjaju kao imenice glavne deklinacije srednjega roda. Imenice glavne deklinacije ženskoga roda imaju nastavak *-e (žene, duše)*, dok imenica *hćer* u množini glasi *hćeri*.

Genitiv

U jednini imenice muškog i srednjeg roda nepalatalne promjene imaju nastavak *-a (Boga, spasitelja, puta, simena, tēla)*. Imenice glavne ženske deklinacije imaju nastavak *-e (žene, duše)*, ali premda je već u nepalatalnoj deklinaciji prevladao nastavak iz palatalne deklinacije nalazimo i nastavak *-i (slugi: u hiži Davidovi slugi svoga)*. Kod imenica koje idu po i-deklinaciji nastavak je *-i* (od *krvi*) a taj nastavak preuzima i imenica *hći (hćeri)*, dok imenica *mati* zadržava nastavak r-deklinacije (*matere*). Fancev navodi da nastavak *-i* za imenice r- i v-deklinacije nije iz konsonantskih deklinacija, kao niti prema i-deklinaciji ženskoga roda. (Fancev 1916a: 217)

U množini sva tri roda imaju nulti nastavak *ov (kruhov, učitelj, žen, duš, simen, nebes)*, osim imenica ženskoga roda i-deklinacije (*cića riči*).

Dativ

U jednini muškog i srednjeg roda nastavak je *-u* (*bogu, spasitelju, putu; simenu, nebu*), u ženskom rodu *-i* (*ženi, duši; smrti*), ali uz to nalazimo primjer *slugu* pri čemu je imenica *sluga* u dativu dobila nastavak muškog roda (*i on pride i slugu* mojemu stvori ovo; reče *slugi* svomu, I opet reče Gospodin *slugê* – ovaj zadnji primjer je primjer realizacije jata na mjesto nastavka *-i*).

U množini muškog i srednjeg roda nastavak je *-om / -em* (*sinom, mučiteljem; Sêmenom*), ženskog roda *-am* (*ženam, dušam; ričam*).

Akuzativ

Razlikovanje živo – neživo u ovom razdoblju već uvelike uhvatilo korijena pa odatle i različiti nastavci za ove dvije kategorije. U muškom rodu u jednini nastavak za živo je *-a*, a za neživo nulti nastavak (*boga, spasitelja; kruh, oganj*). U ženskom rodu nastavak je *-u* (*ženu, dušu*) dok je za *i*-deklinaciju nastavak nulti (*rič, krv*). Imenice srednjeg roda imaju oblike kao i u nominativu (*nebo, têlo*).

Množina akuzativa za imenice muškog roda ima nastavak *-ov-e* (*bogove, učitelje*), a nastavak *-e* imaju i imenice glavne deklinacije ženskog roda (*žene, duše*), dok one imenice koje idu po *i*-deklinaciji imaju očekivani nastavak *-i* (*riči*). Imenice srednjega roda imaju nastavak *-a* (*telesa, nebesa*).

Vokativ

U jednini imenice muškog roda imaju nastavak *-e* i *-u* (*bože, čoviče, duše; prijatelju; sinu*) pri čemu je ovaj nastavak *-u* u primjeru *sinu* mogao biti preuzet ili iz glavne palatalne deklinacije ili je zadržan nastavak iz *u*-deklinacije po kojoj se imenica *sin* i sklanjala. U ženskom rodu nastavak je *-o* (*ženo, hčerko, slugo*), ali i *-a* kao rezultat izjednačavanja nominativa i vokativa: *sluga*) i nastavak *-e* (*Duše* moja). Imenice u vokativu jednine srednjeg roda nisam pronašla.

Nema potvrđenog niti jednog primjera u vokativu množine niti za jednu deklinaciju.

Lokativ

U jednini za imenice muškoga i srednjega roda nalazimo nastavke: *-u* (*Jerusolimu, spasitelju, Sinu, putu, nebu*), *-ê* (*Jerusolimê; svrcê, simenê, nebê*) *-i* (*Jerusolimi, puti, têli, nebi*) pri čemu je najčešći nastavak *-u* kod imenica muškoga roda, dok kod imenica srednjega roda nastavci *-u* i *-i* se javljaju podjednako često. Imenice ženskog roda u nepalatalnoj deklinaciji nisam pronašla, a u

palatalnoj nastavk je *-i* (*posteli*), kao i kod imenica *-i* deklinacije (*noći, krvi*). Imenice srednjega roda imaju nastavak *-ê* (*s'rcê, simenê*).

U množini za imenice muškoga i srednjega roda nalazimo nastavke *-êh, -ih* (*placêh, templih, grobih; selih, nebesih*). Imenice *i*- deklinacije muškoga roda imaju nastavke: *-ih, -eh, -êh* (*putih, puteh, putêh*) i možemo govoriti o različitim realizacijama jata u nastavku. U ženskom rodu svih deklinacija nastavak je *-ah* (*ženah, pričah, ričah*).

Instrumental

U jednini imenice muškog i srednjeg roda imaju nastavke *-om, -em* (*Bogom, Sinom, spasiteljem', putem; licem, telom, nebom*), imenice ženskog roda glavne deklinacije *-u* (*ženu, dušu*), a *i*-deklinacije i one koje su se u nju uključile *-u/ -uju* (*krvu, smrtju, materju*). Za imenicu *smrt* (*smrtjom*) recimo da ima i nastavak *-om* koji je preuzet iz glavne deklinacije muškoga roda, što nije jako neobično s obzirom na to da se dio imenica *i*-deklinacije muškoga roda počeo sklanjati kao imenice glavne deklinacije muškoga roda (npr. *bol*).

U množini imenice muškog roda imaju nastavak *-i* (*ljudi, anđeli, Razdelitelji*). Fancev navodi da je to najčešći nastavak ali da se pomalo počinje upotrebljavati nastavak *-mi* (Fancev 1916b: 12). To je točno kad su u pitanju drugi tekstovi koje su objavili naši protestanti, ali taj nastavak u *Novom testamentu* ne nalazimo. Imenice ženskoga roda i glavne i *i*-deklinacije imaju nastavak *-ami* (*ženami, slugami, dušami, ričami*). Imenica *sluga* u ovom padežu glasi i *slugama*. Imenica *napast* ima nastavk *-mi*: *napastmi*. Imenice srednjega roda u analiziranom tekstu u instrumentalu množine nisu pronađene.

Dvojina

U *Novom testamentu* ona se rijetko upotrebljava, zamijenila ju je množina, međutim neke primjere ipak možemo pronaći.

Nominativ i akuzativ

U glavnoj deklinaciji muškoga roda nominativ i akuzativ u dvojini imaju nastavak *-a* (bilježi se i *jatom*), uz brojeve *dva* i *tri* (*dva golubića, slipca, ribara, človeka, posudi mi tri Kruhê*). Primjeri: „ti koji razvaljuješ Tempal Božji, i u *tri dni* ga sazidaš“; „imijući jure *četiri dni* u grobu“ – ne mogu nam dati jasnu sliku o upotrebi dvojine ili množine imenice *dan* jer ona u oba slučaja glasi isto: *dni*. Međutim, kod primjera: jesu *tri kipi*, ili *tri imena* te neka učinimo ovdje *tri krovi*, učinije

četiri dêli takve dvojbe nema, neosporno je riječ o množini uz broj *tri*. U srednjem rodu nalazimo primjere u množini uz brojeve *dva* i *tri*: *dva vêdra*, *dva godišća*, *tri prebivališća*. Imenice ženskoga roda imaju u ovim padežima nastavak *-e/ -ê* i *-i* (*dvê grlice*, *dvi ribi*, *dvê ribê*, *dve* ili *tri besedê*, hoće biti Sin čovičaski v srcu zemle *tri dni* i *tri noći*) i ovdje je vrlo teško reći je li riječ o nastavku za dvojninu (*-ê / -i*) ili ipak za množinu ($y > i$) s obzirom da su tada učestale različite realizacije jata. Dodajmo ovdje i imenicu *prsi* sačuvanu u u nominativu i akuzativu, dok u genitivu ona ima množinski oblik *prs*, a u lokativu množine *prsih*.

Genitiv i lokativ

Lokativ je potvrđen samo u primjeru „*u dviju človêku* svidočastvo istino est“, dok je uz broj *tri* upotrijebljena množina: „*sakri ga va tri sudê*“, i u „*triju dneih* sazidati ga“, „*da po trih dneih* hoću uskrsnuti“, „*u trih dnêh* dvignuti hoću njega“. Primjera za genitiv dvojine u *Novom testamentu* nema. Uz broj *tri* i *četiri* upotrebljava se množina („*okol tri mile*“, „*okol tri miseci*“, „*ot ovih trih* vidi se“, „*neka da va ustih dveju* ili *trih svidokov* stati bude svaka rič“, „*koi s pomnju četirih Evanĵelistov* knjige budu čtati“, „*od četirih vetrov*“, „*ošće četiri Miseci* do žatve“).

Dativ i instrumental

Nalazimo ih u primjerima: *dvêma gospodinoma*, *z dvema verugama*, *nogama tvoima*, *tri* suprot *dvema*. Primjeri *očiju*, *ušiju* imaju nastavke *i-* deklinacije. Uz broj *tri* dolazi u instrumentalu muškoga roda množina: „*sakri ga meju trimi spudi*“.

3. Analiza imenica u *Tkonskom zborniku*

U analizi *Legende o dvanaest petaka iz Tkonskog zbornika* u obzir sam uzela i istoimenu tekst iz *Sienskog zbornika Ms. X. VI. 13* koji je u latiničkoj transliteraciji objavila Anica Nazor (1996) te sam, tamo gdje postoje razlike, to i navela. Iz proučavanog teksta možemo izlučiti ove nastavke za pojedine padeže:

Nominativ

U jednini muškoga roda nulti nastavak (*grad*, *sin*), srednjega roda *-e* (*more*, *veselje*, *vrime*), i *-o* (*telo*), ženskoga roda *-a* (*vera*).

U množini nastavci su: *-e* (*krsćane, Židove, Agarane*) kad je riječ o pripadnicima vjere ili nekog naroda. Nastavak je, kao što je vidljivo iz primjera, karakterističan za imenice *n*-deklinacije u nominativu množine. U Legendi o 12 petaka u Sienskom zborniku umjesto *Agarane* nalazimo *Agarani*. Ostale imenice muškoga roda na ovom mjestu imaju *-i* (*proroci, petci, sini*). Pritom upozorimo da u Sienskom zborniku nemamo provedenu 2. palatalizaciju (*petki*). U ženskom rodu glavne deklinacije nastavak je *-e* (*duše, misli*).

Genitiv

U muškom i srednjem rodu nastavak je *-a* (*raja, popa, neba, srca*). U Tkonskom zborniku nalazimo *Židovina* (I reče sin *Židovina*) dok na istom mjestu u Sienskom zborniku nalazimo nominativ *Židovinъ* (I reče sinъ *Židovinъ*). Imenica *n*-deklinacije *vrime* ima genitiv *vrimene*. Imenice *i*-deklinacije ženskoga roda imaju nastavak *-i* (od *gorkosti, noći, smrti*), imenice glavne ženske deklinacije i *v*-deklinacije imaju nastavak *-i* (*glavi*) i nastavak *-e* (*muke, pustine*). Oba spomenuta nastavka imaju imenice *v*-deklinacije (*crikve; ljubvi, ljubve*).

U množini za muški i ženski rod nastavak je nulti (*petkov, apostolov, slug, ruk*), pri čemu Tkonski zbornik ima *apustolov vaših*, a Sienski ot *apustolъ vaših*. Imenice *i*-deklinacije imaju očekivan nastavak *-i* (*strasti*). Taj nastavak ima i imenica *grad* („inih *gradi*“)

Dativ

U jednini za muški i srednji rod nastavak je *-u* (*zakonnodavcu, zlu*), za ženski rod *-i* (*veri, crikvi, smrti*).

U množini muški rod ima nastavak *-om* (*krstiênom, učenicom*), ali i *-am* (*patriêrham i prorokom*), ženski rod *-am* (*dušam, sestram*).

U dativu nalazimo i primjer za dvojину muškoga roda (*k dvema tovarišema*).

Akuzativ

U jednini muškoga roda za živo nastavak je *-a* (*sina, prijatela*), za neživo nulti nastavak (*petak, svitak*). Imenice srednjeg roda imaju akuzativ jednak nominativu (*meso, more, spasenie*). Nulti nastavak koji odgovara nominativnom imaju imenice ženskoga roda *v*- i *i*-deklinacije (*krv, strast*), dok imenice glavne deklinacije imaju nastavak *-u* (*molbu, diku*)

U množini imenice muškog roda imaju nastavak *-e/-ê* (*petke, neprijatelê*). Imenice muškog roda i-deklinacije imaju nastavak *-i* (*puti*). Srednji rod *-a* (*veselja*), ženski rod ima nastavak *-i* i *-e* (*strani, mise, ruke*).

Vokativ

U jednini muškog roda nastavak je *-u* za palatalne imenice (*priêtelu, tovarišu*) i imenice koje su pripadale u-deklinaciji (*sinu*), *-e* (*Gospodine, Ivane, Oêe, Bože*), imenice ženskoga roda imaju nastavak *-a* (*bratija*), *-o* (*divo, sestro*), *-i* (*mati*), *-e* („o sestrice Magdalena“ – pri èemu je ime ostalo u nominativu).

U množini muškog roda nastavak je *-i* (*vladavci, anjeli, vitezi*), za ženski rod *-e* (*o sestrice moe*).

Lokativ

Najveća šarolikost vlada u lokativu. U jednini muškoga roda nastavak je *-e* (*grade, svitce*), *-i* (*v petki, na popi, v B(o)žjem stani, na križi, v Bozi*), *-u* (*Êrdanu, na Osopavi dolu* – na ovom mjestu Sienski zbornik ima nastavak *-e*: „Osopatovê *dole*“). U srednjem rodu glavne deklinacije nastavak je *-u* (*drivu*), *-ju / -iju* (dvije realizacije istog nastavka): *po kameniju i trnju* – ovdje Sienski zbornik ima isti nastavak za obje imenice *po kameniju i trnju*, i nastavak *-i* (*po vzdvižiniji*). Tkonski zbornik ima *užu* („v jednom *užu*“), a Sienski zbornik nastavak *-i* („v ednomъ *uži*“). U ženskom rodu nastavak je *-i* i za glavnu i za i-deklinaciju (*po sridi, zemli, ljubvi, radosti*).

U množini imenice muškog roda imaju nastavke: *-eh / -ih* (*o petceh, v oblaceh, v korablih* – a u Sienskom zborniku *korableh, po porocih*), u srednjem rodu *-ih* (*v zborišèih,*), u ženskom rodu *-ah* (*v sih stranah*) i *-ih* (*v kvatrih*).

Instrumental

U jednini nastavci su za muški rod *-om / -em* (*z gnivom, bogom, Andrejem*). Tkonski zbornik ima *oltarom*, dok u Sienskom zborniku nalazimo *oltarem*. U srednjem rodu nastavak je *-em* (*vzdviženiem, uljem*) i *-om* (*okom*), u ženskom rodu *-oju* (*rukoju*; na istom mjestu Sienski zbornik ima *ruku*), *-u* i *-om* (*z dobru veru, mojom verom*), *-ju / -iju* (*smrtiju, moćju, oblastju* ali i nastavak *-om*: *moćjom, oblastjom*) za imenice i-deklinacije. Već je reèeno kod imenice *smrt* u instrumentalu u Novom testamentu da su neke imenice i-deklinacije ženskoga roda prešle u glavnu deklinaciju imenica muškoga roda i preuzele njihove nastavke. To je sluèaj i s ova dva, ipak sporadièna primjera.

U instrumentalu množine nemamo primjera kojima bismo pokazali kako glasi nastavak za ovaj padež.

Dvojina

Primjera u analiziranom tekstu ima premalo da bi zaključak mogao biti pravovaljan, ali pronađene primjere navodim. Potvrđen je primjer za instrumental u ženskom rodu: meju *dvima gorama*, te primjer u muškom rodu u genitivu: „Eda ti znaš ot 12 *petak*“. U Sienskom zborniku na ovom mjestu nalazimo nastavak -u: „ot 12 *petku*“.

4. Zaključno o imeničkim deklinacijama u *Novom testamentu* i *Tkonskom zborniku*

Kada na jednu stranu stavimo nastavke imeničke deklinacije Novog testamenta, a na drugu stranu nastavke Tkonskog zbornika možemo vidjeti sljedeće:

Nominativ

U oba dokumenta nastavak za muški rod je nulti i za nepalatalne i za palatalne imenice, imenice srednjega roda imaju nastavke -o, -e, te očekivano imenice glavne deklinacije ženskoga roda imaju nastavak -a, dok je u i-deklinaciji nastavak nulti (*rič, krv*). Kao što je ranije rečeno i imenica *hći* ponaša se kao imenica i-deklinacije ali u Novom testamentu ona pripada r-deklinaciji i glasi *hći*.

U oba dokumenta u množini imenice muškoga roda imaju nastavak -i pri čemu neke imenice provode, a neke ne provode drugu palatalizaciju (*bozi, učenici, grehi, duhi, učitelji, petci / petki, puti*). Uz nastavak -i nalazimo i nastavak -ove/ -ovê, samo iznimno (*bogove, sinovê / sinove*). U Tkonskom zborniku nastavak je -e kad je riječ o pripadnicima bilo vjere bilo naroda (*krsćane, Židove, Agarane*). Uz *Agarane* nalazimo i *Agarani*. Imenice srednjega roda imaju nastavak -a (*têla, têlesa, nebesa*). Za imence ženskoga roda nastavak je -e.

Genitiv

U oba dokumenta u jednini imenice muškog i srednjeg roda nepalatalne promjene imaju nastavak -a (*Boga, spasitelja, puta, simena, têla; raja, popa, neba, srca*). U Tkonskom zborniku nalazimo *vrimene*. Imenice glavne ženske deklinacije imaju nastavak -e (*žene, duše; muke, pustine*), ali premda je već u

nepalatalnoj deklinaciji prevladao nastavak iz palatalne deklinacije nalazimo i nastavak *-i* (*slugi, glavi*). Kod imenica koje idu po *i*-deklinaciji nastavak je *-i* (od *krvi*) a taj nastavak preuzima i imenica *hći* (*hćeri*), dok imenica *mati* zadržava nastavak *r*-deklinacije (*matere*).

U množini sva tri roda imaju nulti nastavak *ov*: *kruhov', učitelj; petkov, slug, ruk, žen, duš, simen, nebes*, osim imenica ženskoga roda *i*-deklinacije koje imaju nastavak *-i*: *riči, strasti*.

Dativ

U jednini muškog i srednjeg roda nastavak je *-u* (*bogu, spasitelju, putu, simenu, nebu; zakonodavcu, zlu*), u ženskom rodu *-i* (*ženi, duši, smrti; veri, crikvi, smrti*), ali uz to nalazimo u Novom testamentu primjer *slugu* pri čemu je imenica *sluga* u dativu dobila nastavak muškog roda (i on pride i *slugu* mojemu stvori ovo; reče *slugi* svomu, I opet reče Gospodin *slugê*).

U množini muškog i srednjeg roda nastavak je *-om / -em* (*sinom, mučiteljem / krstiénom, učenicom; Sêmenom'*). Tkonski zbornik ima ovdje i nastavak *-am* (*patriêrham*) koji nalazimo kod imenica ženskog roda u oba dokumenta (*ženam, dušam, ričamъ; dušam, sestram*)

Akuzativ

Kao što je već rečeno, razlikovanje živo – neživo u ovom razdoblju već uvelike uhvatilo korijena pa odatle i različiti nastavci za ove dvije kategorije. U muškome rodu u jednini nastavak za živo je *-a*, a za neživo nulti nastavak (*boga, spasitelja / sina, prijatela; kruh, oganj/ petak, svitak*). Imenice srednjeg roda imaju oblike kao i u nominativu (*nebo, têlo; meso, more, spasenie*). U ženskom rodu nastavak je *-u* (*ženu, dušu*) dok je za *i*-deklinaciju nastavak nulti (*rič, krv; krv, strast*).

Množina akuzativa za imenice muškog roda ima nastavak *-e* s povremenim nastavkom *-ê* u *Tkonskom zborniku* (*bogove, učitelje; petke, neprijatelê*). Imenice srednjega roda imaju nastavak *-a* (*telesa, nebesa; veselja*). Nastavak *-e* imaju i imenice glavne deklinacije ženskog roda (*žene, duše; mise, ruke*) a u *Tkonskom zborniku* nalazimo i nastavak *-i* (*strani*), koji imaju imenice konsonantske deklinacije (*riči*).

Vokativ

U jednini imenice muškog roda imaju nastavak *-e* i *-u* (*bože, čoviče, duše; prijatelju, sinu / Gospodine, Ivane, Oče, Bože, prijetelu, tovarišu*). U ženskom rodu nalazimo nastavke: *-o* (*ženo, slugo, divo, sestro*), *-e* (*Duše moja; sestrice*) i nastavak *-a* kao rezultat izjednačavanja nominativa i vokativa: *sluga; bratija*. Izjednačavanje nominativa i vokativa vidljivo je u Tkonskom zborniku u primjeru *mati*, dok u Novom testamentu nalazimo primjer *hčerko* a ne *hći*. Imenice u vokativu jednine srednjeg roda nisam pronašla niti u jednom od ova dva dokumenta. U Novom testamentu nema primjera za vokativ množine. Primjera ima u Tkonskom zborniku. U muškom rodu nastavak je *-i* (*vladavci, anjeli, vitezi*), za ženski rod *-e* (*sestrice*).

Lokativ

Lokativ je padež u kojem vlada najveća šarolikost nastavaka. U oba dokumenta u jednini za imenice muškoga roda nalazimo nastavke: *-u* (*Jerusolimu, spasitelju, Sinu, putu; dolu, êrdanu*). Zatim imamo nastavak *-ê* (*Jerusolimê*), s varijantom *-e* u Tkonskom zborniku (*grade, svitce*). Uz to imamo i nastavak *-i* (*Jerusolimi, puti; petki, popi, stani, križi, Boži*). Od ta tri nastavka najčešći je nastavak *-u*. Kod imenica srednjeg rod nastavak je *-u* (*nebu; drivu*), s tim što u Tkonskom zborniku nalazimo varijante *-ju / -iju* za zbirne imenice (*trnju, kameniju*). Nastavak *-ê* nalazimo u Novom testamentu: *s'rcê, simenê, nebê* dok Tkonski zbornik tog nastavka nema. I imenice srednjega roda imaju nastavak *-i* u oba dokumenta (*têli, nebi; vzdviženiji*). Kod imenica imenica srednjega roda u Novom testamentu nastavci *-u* i *-i* se javljaju podjednako, kao i nastavak *-ê* koji Tkonski zbornik nema. Imenice ženskog roda u nepalatalnoj deklinaciji u Novom testamentu nisam pronašla, a u palatalnoj nastavak je *-i* (*posteli*), kao i kod imenica *-i* deklinacije (*noći, krvi*). Isti nastavak pronađen je u Tkonskom zborniku (*sridi, zemli, ljubvi, radosti*).

U množini za imenice muškoga i srednjega roda nalazimo nastavke *-êh* (za Novi testament), *-eh* (za Tkonski zbornik) i *-ih* (za oba dokumenta): *placêh, templih, grobih; petceh, oblacêh, korablîh, prorocîh*. Za imenice srednjega roda nastavak je *-ih* (*selih, nebesih; zborišćih*). Imenica *put* u Novom testamentu ima sva tri nastavka: *putih, puteh, putêh* i mogli bismo govoriti o različitim realizacijama jata u nastavku. U ženskom rodu nastavak je *-ah* u Novom testamentu (*ženah, pričah; ričah*), dok u Tkonskom zborniku uz *-ah* (*stranah*) nalazimo i nastavak *-ih* (*kvatrih*).

Instrumental

U jednini imenice muškog i srednjeg roda u oba dokumenta imaju nastavke *-om, -em* (*Bogom, Sinom, spasiteljem', putem / gnivom, Andrejem; licem, telom, nebom / okom, vzdviženiem, uljem*). Imenice ženskog roda glavne deklinacije imaju nastavak *-u* (*ženu, dušu; veru*), dok se u Tkonskom zborniku uz taj nastavak javlja i *-oju* (*rukoju*). U Tkonskom zborniku imenica *vera* dolazi i s nastavkom *-om* (*veru, verom*). Imenice i-deklinacije i one koje su se u nju uključile imaju nastavak *-u / -ju* (*krvu, smrtju, materju*) pri čemu imenica *smrt* ima i nastavak *-om* (*smrtjom*) u Novom testamentu. Takve dvostruke oblike nalazimo i u Tkonskom zborniku (*moćju, oblastju / moćjom, oblastjom*).

U množini imenice muškog roda u Novom testamentu imaju nastavak *-i* (*ljudi, anđeli, Razdelitelji*). Imenice ženskoga roda i glavne i i-deklinacije imaju nastavak *-ami* (*ženami, slugami, dušami, ričami*). Imenica *sluga* u ovom padežu glasi i *slugama*. Imenica *napast* ima nastavak *-mi*: *napastmi*. Imenice srednjega roda u Novom testamentu u instrumentalu množine nisu pronađene, kao što nisu pronađeni ni primjeri za instrumental množine u Tkonskom zborniku.

Dvojina

Dvojina se u tekstovima javlja vrlo rijetko, zamijenila ju je množina. Ipak, znatno su češći primjeri u Novom testamentu nego u Tkonskom zborniku. U glavnoj deklinaciji muškoga roda nominativ i akuzativ imaju nastavak *-a* (*dva golubića, slipca, ribara, človeka*), u srednjem rodu potvrđeni su primjeri *dva vëdra, dva godišća*. Imenice ženskoga roda imaju u ovim padežima nastavak *-e* i *-i* (*dvë grlice, dvi ribi, dvë ribê*). Dodajmo ovdje i imanicu *prsi* sačuvanu u u nominativu i akuzativu, dok u genitivu ona ima množinski oblik *prsi*, a u lokativu množine *prsih'*.

Genitiv i lokativ

Lokativ je potvrđen samo u primjeru *u dviju človeku svidočastvo istino est*, a primjera za genitiv u Novom testamentu nema.

Dativ i instrumental

Nalazimo ih u primjerima: *dvëma gospodinoma, z dvema verugama, no-gama tvoima*. Primjeri *očiju, ušiju* imaju nastavke i-deklinacije. U Tkonskom zborniku imamo primjer za ženski rod: *meju dvima gorama*.

Uz brojeve *tri* i *četiri* u Novom testamentu dolazi množina.

5. Zaključak

Usporedba između Novog testameta kao liturgijskog teksta i Tkonkog zbornika kao neliturgijskog teksta (riječ je o dvama funkcionalno različitim tekstovima), pri čemu oba dokumenta pripadaju 16. stoljeću pokazala je da, neovisno o namjeni koju imaju, jezik tih tekstova, bar kad je riječ o imenicama, prilično je ujednačen, odnosno razlike su među njima minimalne. Druga je stvar to što ne postoji ujednačenost unutar pojedinih padeža (npr. lokativ ima velik broj različitih nastavaka), ali i u tom su slučaju nastavci u oba teksta sukladni, tj. i jedni i drugi imaju iste nastavke. Takvi višestruki nastavci u pojedinim padežima po svemu sudeći nisu izazivali problem u razumijevanju. Iz toga se zaključuje da bez obzira na brojnost nastavaka u oba je slučaja riječ o uređenom istom sustavu. Ta je uređenost sigurno pomogla boljem razumijevanju u različitim krajevima i prilikama. S obzirom na to, možemo reći da se jezik liturgijskog protestantskog Novog testameta značajno približio jeziku lijepe književnosti, tj. beletristike. To znači da su priređivači Novog testameta ostvarili svoju namjeru, tj. jezik liturgijskog teksta učinili su čitljivijim i razumljivijim i širim slojevima čitatelja.

Literatura

- Bartolić, Zvonimir. 1977. „Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca“, „Forum“, 12., knj. 34: 1110–1121.
- Damjanović, Stjepan. 2014. *Novi filološki prinosi*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Fancev, Franjo. 1916a. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka: Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga, „Rad JAZU“, 212: 147–225.
- Fancev, Franjo 1916b. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka: Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga, „Rad JAZU“, 214: 1–112.
- Jembrih, Alojz. 2007. Stipan Konzul i ‘Biblijski zavod’ u Urachu, „Folia protestantica croatica“, sv. I, Zagreb: Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“.
- Kuštović, Tanja. 2016. Filološka proučavanja hrvatskih protestantskih tekstova. *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva. Zbornik posvećen Stjepanu Damjanoviću o 70. rođendanu*. Ur. Tanja Kuštović i Mateo Žagar. Zagreb. Hrvatska sveučilišna naklada: 237–250.
- Nazor, Anica. 1996. Još jedan glagoljski tekst Legende o 12 petaka. „Croatica“, godište 26, sv. 42, 43, 44: 289–302.
- Novi testament I. dio*, 1562., latinični prijepis glagoljskog izvornika 2013. (ur. D. Matak) Maruševac: Adventističko teološko visoko učilište, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.

- Sambunjak, Slavomir. 2011. *Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. st.* Tkon: Općina Tkon.
- Šimić, Marinka 2008. Kajkavizmi u Tkonskom zborniku, „Rasprave“: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Vol. 33, br. 1: 343–370.
- Vugrinec, Jasminka. 2010. Legenda o dvanaest petaka iz Tkonskog zbornika. „Čakavska rič“ XXXVIII, br. 1-2: 227–272.
- Zaradija Kiš, Antonija. 2015. Tragom Bestijarija kroz CVĚT OT KREPOSTI u *Tkonskom zborniku*, „Zadarski filološki dani“ V.: 125–152.
- <https://jt195996.pythonanywhere.com/NT1561/default/index>

Summary

THE COMPARISON OF NOUN DECLENSIONS BETWEEN THE PROTESTANT GLAGOLITIC *NEW TESTAMENT* AND *TKONSKI ZBORNIK*

At the beginning of the 16th century the ecclesiastical circles of Northern Europe initiated the Reformation movement resulting in the birth of a new religion – Protestantism. The most influential Protestant literary work was the Croatian translation of the *New Testament* (1562–1563), printed in Glagolitic and Cyrillic, at the Urach printing press. So far, the linguistic research has shown the translators' being aware that the *New Testament* language was not a standard system in the modern sense of the word. Instead, they were more concerned with the effort to make biblical texts as intelligible as belletristic ones. Using the *New Testament* noun analysis, the paper will search for possible morphological deviations of its language in comparison to that of the 16th century *Tkonski zbornik* in order to establish whether there are any significant linguistic differences between liturgical texts and those belonging to the category of belletristic literature.

Key words: nouns, *New Testament*, *Tkonski zbornik*

Članak preuzet iz zbornika radova *STUMAČENO PRAVO I RAZUMNO, Studije o jeziku knjiga hrvatskih protestanata 16. stoljeća*, Tanja Kuštović i Mateo Žagar (ur.), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Adventističko teološko visoko učilište, str. 88-102.